

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 78.036.9-043.86(477)

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ДЖАЗОЛОГІЇ

Лігус В.О., Лігус О.М.

Київський національний університет культури і мистецтв

Висвітлено умови формування і розвитку вітчизняної джазології протягом ХХ – ХХІ ст. Виділено етапи її еволюції в роботах радянських та українських дослідників. Охарактеризовано найбільш значущі праці, присвячені мистецтву джазу. Визначено спектр проблематики сучасної джазології. Окреслено основні напрями і форми її розвитку.

Ключові слова: джаз, джазологія, джаз в Україні, радянський джаз, історія джазу, дослідження джазу.

Постановка проблеми. Історія джазу в Україні охоплює майже ціле століття. Цей період позначений процесами адаптації американської традиції на ґрунті радянської музичної культури та формування української національної школи джазу. Від невігядливих побутово-розважальних композицій перших вітчизняних джаз-бендів 1920-х років, джаз в Україні еволюціонував до вершин інтелектуального осягнення дійсності у творчості сучасних виконавців.

Сьогодні мистецтво джазу є глибоко вкоріненим у світ української музики. Воно розвивається в різних напрямках, серед яких провідними є: індивідуальна та колективна творчість вітчизняних джазових музикантів, створення джазових колективів, організація та діяльність джаз-клубів, проведення джазових фестивалів.

Поступова адаптація та інтеграція джазу в українську музичну культуру нерозривно пов'язані з формуванням і становленням вітчизняної джазології. Ця наукова галузь, що виникла на перетині музикознавства, культурології, соціальної філософії, естетики та соціальних комунікацій, дедалі активно розвивається в Україні. Сучасна джазологія вивчає різноманітні аспекти мистецтва джазу: теоретичні, музично-історичні, естетичні, соціокультурні, комунікативні, проблеми джазового інструментарію, композиторської та виконавської творчості, національно-стильової та регіональної специфіки джазу, методики навчання джазового виконавства.

У зв'язку з цим уявляється доцільним приділити увагу проблемам розвитку вітчизняної джазології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Серед найбільш вагомих праць із джазології, що з'явилися у період незалежності України, вирізняються дисертації В. Олендарьова, В. Романка, М. Булди, О. Воропаєвої, О. Хижка, Ю. Дяченка. У цих дослідженнях вивчаються стильові проблеми джазової творчості [13; 4] питання теорії джазу [3], аспекти історії та соціології джазу [18], педагогіки [23] та історії джазового виконавства на акордеоні та баяні [2; 3; 4]. Останнім часом з'являються також розвідки музикознавців, в яких особливу увагу приділено культурологічним аспектам джазу [22; 1]. Зокрема, у статті С. Беспалой розглянуто

різноманітні сучасні форми популяризації джазу та його осмислення в Україні [1].

При цьому ще бракує досліджень, присвячених історії розвитку джазології.

Мета статті – окреслити шляхи розвитку вітчизняної джазології в еволюційному русі.

Виклад основного матеріалу. Українська джазологія є доволі молодою наукою, що пояснюється, з одного боку, відповідним історичним «віком» розвитку джазу в Україні, а з іншого, – складністю сприйняття та адаптації цього мистецтва в умовах ідеологічної системи Радянського Союзу, до складу якого входила Україна. Майже півстоліття мистецтво джазу не визнавалося самодостатньою складовою музичної культури на всіх теренах колишньої держави. У кращому випадку джаз ігнорувався тогочасною академічною наукою, у гіршому – трактувався в негативному сенсі як уособлення ворожої «буржуазної» естетики. Саме тому питання, пов'язані зі специфікою цього виду музичного мистецтва, що висвітлювалися у багатьох працях зарубіжних дослідників, почали розглядатися в СРСР лише з 1960-х років, у час, так званої, «хрущовської відлиги». При цьому, більшість публікацій, в яких були порушені питання джазу, мали переважно науково-популярний або ж популярний характер.

Найбільш серйозним виданням того періоду виявилася книга В. Фейертага та В. Мисовського «Джаз» [12], яка знаменувала революційний поворот у розвитку радянської джазології (1960). Щоправда, її жанр був визначений як «короткий нарис», а зміст, згідно з анотацією, складала «огляд-довідка» з історії американського джазу. У цій роботі автори намагалися ніби «реабілітувати» джаз, стверджуючи, що це мистецтво не є антагоністом симфонічної музики, що його техніка значно збагачує музичний стиль. Також ними було наведено цілу низку переконливих свідчень про взаємозв'язки джазу й сучасної музики. Узагальнюючи, автори констатували, що джаз – це новий вид музики, який ґрунтується на народній творчості.

Особливу вагу на початку 1960-х років і надалі мали також ґрунтовні праці видатного музикознавця В. Конен, присвячені дослідженню генези джазового мистецтва [5; 6].

Позитивні зміни щодо умов розвитку джазу в СРСР, які намітилися на початку 1960-х років,

пов'язані також із діяльністю українських музикознавців. Одним з перших прикладів цих змін стала стаття І. Ляшенка, яка вийшла в «Українській Радянській Енциклопедії» 1961 року [9]. У цій статті автор відзначив високий рівень майстерності як характерну ознаку джазової імпровізації.

Помітним явищем того ж року стала поява книги Ю. Малишева «Про музику легку і серйозну» [10], в якій автор розглянув, серед інших, питання, пов'язані з джазом. Пізніше, у 1964 році, Ю. Малишев здійснив ще одну важливу просвітницьку місію популяризатора мистецтва джазу: підготував і провів у різних містах України (Києві, Львові, Ялті, Ужгороді, Донецьку) цикл лекцій «Легенди і правда про джаз». Ці лекції, які ілюстрував композитор І. Шамо, мали позитивний резонанс серед української публіки.

Суто наукові статті, присвячені проблемам джазу, стали з'являтися в Україні дещо пізніше. Прикладом опусу «проміжного» характеру, в якому поєднувалися риси наукової та науково-популярної статті, можна назвати «Мистецтво радянського джазу» Л. Мінкіна [11]. У цій розвідці автор окреслив цілу низку найгостріших проблем, які постали перед дослідниками джазу на межі 1970-1980-х років. Зокрема, це проблеми художньо-естетичної природи джазу, особливостей його соціокультурної асиміляції, розвитку джазових течій.

У 1980-х роках етапним явищем в радянській джазології став вихід збірки «Советский джаз» [21]. Працюючи над цією книгою, упорядники, очевидно, ще враховували авторитет академічної музики, адже її вступний розділ складався з міркувань про джаз відомих радянських композиторів. Їх висока оцінка цього мистецтва в той час слугувала певним обґрунтуванням необхідності подальших серйозних досліджень джазу.

Неможливо оминати увагою також вступні статті до монографій відомих західних джазологів, що видавалися в перекладі російською мовою в цей період. До окремої жанрово-тематичної групи можна віднести також монографії, в яких репрезентовані постаті видатних джазових діячів. У цьому сенсі велике значення мала поява джазових антологій і словників українського музикознавця, видатного організатора джазової справи в Україні В. Симоненка [19; 20]. Крім того, зростання інтересу до джазу серед виконавців обумовило появу праць методичного спрямування (зокрема, збірники М. Серебряного, М. Замороки, В. Молоткова).

Наприкінці 1980-х років у роботах вітчизняних дослідників джазу простежується поглиблення музикознавчої проблематики. Йдеться, зокрема, про статті В. Олендарьова [14; 15]. Незабаром, 1995 року, з'явилося і дисертаційне дослідження цього автора «Вітчизняний джаз та проблема стилю», яке стало першою в Україні фундаментальною науковою працею про джаз. У ньому приділено увагу закономірностям формування жанрового поля джазу, а також узагальнено стилістичні особливості вітчизняної джазової музики [13].

Інша ґрунтовна праця, яка вийшла вже на межі ХХ – ХХІ ст., – кандидатська дисертація В. Романка «Джаз у музичній культурі України:

соціокультурна та музикознавча інтерпретації» [18], де використано, зокрема, історико-статистичний метод дослідження, що має на меті систематику подій, фактів та їх оцінку.

Коло наукових досліджень джазу значно розширилося у ХХІ ст. Серед них найбільш вагомими є вже згадані дисертації М. Булди, О. Воропаєвої, О. Хижка та Ю. Дяченка. У дослідженні М. Булди [2] аналізується джазовий компонент баянного репертуару. Цю ж тему надалі розвивув Ю. Дяченко: його дисертація присвячена теоретичному обґрунтуванню естрадно-джазового напряму світового баянно-акордеонного мистецтва ХХ – початку ХХІ ст. [4]. Праця О. Воропаєвої [3] ґрунтується на аналізі «обробок» у джазовому стилі яскравих творів зі сфери академічної музики. Метою наукової розробки О. Хижка, що має методичне спрямування, стало теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка методу формування навичок естрадно-джазового музикування у студентів музичних училищ [23].

Поряд з дисертаціями, науковий доробок сучасної вітчизняної джазології складають і окремі статті та нариси музикознавців, виконавців та викладачів джазової музики. Тематика цих публікацій доволі різноманітна. Вона охоплює умови функціонування джазу в Україні (О. Супрун, С. Безпала, О. Войченко, С. Капелюшок), інструментальне джазове виконавство, історію розвитку виконавських шкіл в Україні (М. Булда, А. Гончаров), джазову інфраструктуру (І. Кириченко, З. Рось). Важливим поштовхом розвитку сучасної наукової думки про джаз стало проведення Першої Всеукраїнської науково-творчої конференції «Естрадне та джазове мистецтво в контексті сучасної освіти», що відбулася 2013 року в Києві.

Окрім сучасних проблем вітчизняного джазового мистецтва, українські дослідники продовжують вивчати й історію та традиції американського джазу. Серед поважних праць означеного напрямку, що вийшли останнім часом, – монографії відомих джазових виконавців та викладачів В. Полянського та Т. Полянського [16; 17]. Ці дослідження присвячені жанрам, формам та стильовим особливостям американського джазу раннього періоду.

Сучасний процес осмислення мистецтва джазу неможливо уявити без жанрів музичної журналістики. Від радянських часів потужним імпульсом розвитку вітчизняної джазології залишаються публіцистичні матеріали (популярні статті, реклами, програми концертів та фестивалів), які друкуються переважно в культурологічних та мистецьких рубриках газет «Дзеркало тижня», «День», «Україна молода», журналів «ПіК» та «Аристократ» (нині виходять лише в електронному форматі).

Важливою подією в еволюції української джазології став вихід першого в Україні спеціалізованого журналу «Джаз» (2006), створеного на кшталт американських періодичних видань «Down Beat», «Metronome», «Jazz Times», що присвячені проблемам джазу. У цьому журналі висвітлюються події сучасного джазового життя України та зарубіжного світу. На шпальтах журналу, окрім анонсів джазових концертів, фестивалів та реклами продукції студій звукозапису,

публікуються інтерв'ю з відомими джазовими музикантами, організаторами джазової справи, педагогами та критиками джазу, а також, аналітичні статті, присвячені сучасним проблемам джазу, та матеріали з історії джазової музики. У цьому контексті помітне місце посідають публіцистичні праці джазового критика О. Кізлової, яка очолювала журнал «Джаз» в період 2006-2009 років [7; 8].

В останнє десятиліття, позначене стрімким розвитком інформаційних технологій, з'явилася нова, віртуальна, форма розвитку джазології – Інтернет-сайти (джаз-портали), серед яких найпотужнішими є «uajazz.com» та «jazz in Kiev». На відміну від друкованих видань, ці сайти включають не тільки інформаційні й аналітичні рубрики, а і дискографію, посилання на інші, в тому числі й світові, джаз-портали, на Інтернет-радіо, а також на сторінки сайтів провідних виконавців, продюсерів та джазових критиків сьогодення (зокрема, О. Когана, І. Кондратова, К. Овсянникова, Є. Стрижевської та ін.). Характерною особливістю таких порталів є можливість безпосереднього контакту з читачем в режимі online.

Окрім друкованих та віртуальних засобів масової інформації, події джазового життя висвітлюють також відповідні радіо- та телепрограми. Щоправда, сьогодні, коли радіо і телеба-

чення дедалі поступаються Інтернету за силою інформаційного впливу, суспільна вага цих програм стала значно скромнішою аніж, наприклад, у 1980-1990-і роки. У ті часи, як відомо, радіо-програми М. Амосова («25 хвилин джазу»), О. Васильєва («Джазова сцена»), О. Когана («Година меломана»), Д. Гальони «Джаз до дванадцятої», телепрограми В. Гітіна («Джаз-біржа»), Л. Гольдштейна («35 хвилин джазу») виконували важливу просвітницьку й художню місію. Останнім часом ця традиція продовжилася в радіо- та телепроектах О. Когана («Jazz з Олексієм Коганом» та «Jazz in Kiev»), а також циклу телепрограм «Ad Libitum» І. Закуса та Р. Іванова.

Висновки. Українська джазологія, яка виникла на стику різних дисциплін (академічного музикознавства, філософії, культурології, естетики, соціології), досі переживає етап становлення. Наукові дослідження джазу, так само як і публіцистика друкованих, електронних видань та продукція засобів мовлення потребують подальшої розробки проблем традиції, національно-стильової та регіональної специфіки джазу, виконавства, педагогіки тощо. Ця розробка передбачає як їх конкретизацію і теоретичне поглиблення, так і включення до сфери досліджень більш широкого кола питань і явищ. Усе це свідчить про перспективність джазології як самодостатньої наукової галузі.

Список літератури:

1. Безпала С. С. Сучасний рівень осмислення українського джазу / С. С. Безпала // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. – 2014. – Вип. 33. – С. 339-346.
2. Булда М. В. Естрадно-джазова музика в акордеонно-баянному мистецтві України другої половини ХХ – початку ХХІ століття: композиторська творчість і виконавство: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво» / М. В. Булда. – Харків, 2007. – 19 с.
3. Воропаєва О. В. Джазінг як форма взаємодії академічного та «третього» пластів у джазі: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / О. Воропаєва; Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. – Х., 2009. – 16 с.
4. Дяченко Ю. В. Естрадно-джазовий напрям баянно-акордеонного мистецтва ХХ – початку ХХІ століття: композиторські та виконавські виміри: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво» / Ю. В. Дяченко; Харків, 2017. – 17 с.
5. Конен В. Д. Пути американской музыки / В. Д. Конен. – Москва: Советский композитор, 1961. – 470 с.
6. Конен В. Д. Рождение джаза / В. Конен. – Москва: Советский композитор, 1990. – 320 с.
7. Кизлова О. Как живет джаз в Украине / О. Кизлова // Джаз. – 2006. – № 1. – С. 13-16.
8. Кизлова О. Музыка для вузького кола обмежених людей / Ольга Кизлова // Музыка. – 2011. – № 3. – С. 60-64.
9. Ляшенко І. Джаз // Українська радянська енциклопедія. – Т. 4-й. – К., 1961 – С. 131.
10. Малишев Ю. В. Про музику «легку» і «серйозну» / Ю. Малишев. – Київ: Держ. вид-во образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1961. – 34 с.
11. Мінкін Л. Мистецтво радянського джазу / Л. Мінкін // Музыка. – 1979. – № 5. – С. 25-26.
12. Мысовский В. С. Джаз. Краткий очерк / В. Мысовский, В. Фейертаг. – Ленинград: Музгиз, 1960. – 49 с.
13. Олендарьов В. М. Вітчизняний джаз та проблема стилю: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.02 – музичне мистецтво / Вадим Олендарьов. – Київ, 1995. – 22 с.
14. Олендарев В. Понятие «советский джаз» и проблема формирования национального стиля / В. Олендарев // Проблемы музыкальной культуры: Сб. статей. – К.: Музична Україна, 1987. – Вып. 2. – С. 65-76.
15. Олендарьов В. М. Про логіку інтонаційного процесу в джазі / В. Олендарьов // Українське музикознавство. – Вип. 23. – К.: Музична Україна, 1988. – С. 79-86.
16. Полянський В. А. Стилістика раннього джазу / В'ячеслав Полянський. – Київ, 2004. – 116 с.
17. Полянський Т. В. Традиційний джаз / Тимур Полянський. – Київ: Музична Україна, 2015.
18. Романко В. І. Джаз у музичній культурі України: соціокультурна та музикознавча інтерпретація: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 – музичне мистецтво / Володимир Романко. – Київ, 2001. – 20 с.
19. Симоненко В. С. Лексикон джаза / В. Симоненко. – Київ: Музична Україна, 1981. – 111 с.
20. Симоненко В. С. Мелодии джаза / В. Симоненко. – Київ: Музична Україна, 1984. – 318 с.
21. Советский джаз. Проблемы. События. Мастера: Сб. статей / Сост. А. Медведев, О. Медведева. – Москва: Сов. композитор, 1987. – 592 с.
22. Супрун О. В. Культурологічні параметри джазового мистецтва / О. В. Супрун // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. – 2013. – Вип. 19(1). – С. 102-105.
23. Хижко О. В. Формування навичок естрадно-джазового музикування у студентів музичних училищ: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Хижко Олександр Вікторович; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2009. – 21 с.

Лигус В.А., Лигус О.М.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ПУТИ РАЗВИТИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ДЖАЗОЛОГИИ

Аннотация

Освещены условия формирования и развития отечественной джазологии на протяжении XX – XXI века. Выделены этапы ее эволюции в работах советских и украинских исследователей. Охарактеризованы наиболее значимые труды, посвященные искусству джаза. Обозначен спектр проблематики современной джазологии. Очерчены основные направления и формы ее развития.

Ключевые слова: джаз, джазология, джаз в Украине, советский джаз, история джаза, исследование джаза.

Lihus V.O., Lihus O.M.

Kyiv National University of Culture and Arts

THE WAYS OF THE UKRAINIAN JAZZOLOGY DEVELOPMENT

Summary

The conditions of the Ukrainian jazzology formation and development during the 20th – 21st centuries are analyzed. The stages of its evolution in the works of soviet and Ukrainian scholars are defined. The article also deals with the characteristic of the most fundamental writings dedicated to the jazz art. The author defines the variety of issues of modern jazzology. The major branches and forms of its development are defined.

Keywords: jazz, jazzology, jazz in Ukraine, soviet jazz, history of jazz, jazz studies.